بررسی فون پرندگان آبزی و کنار آبزی منطقه حفاظت شده دز استان خوزستان

مریم بهداروند[1]*
سارا عباسی[2]
انیسه کاظمی نژاد[3]

۱. گروه منابع طبیعی و محیط زیست، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران
۲. دانشجوی دکتری محیط زیست، واحد علوم وتحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
۳. کارشناس محیط زیست، اداره حفاظت محیط زیست، دزفول، ایران

* **نویسنده مسئول مکاتبات**
behdarvand_maryam@ymail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۰۹/۲۱
تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۰۳/۱۲
کد مقاله: ۱۳۹۴۰۱۰۱۵۴

این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی است.

چکیده

در مطالعه حاضر فون پرندگان آبزی و کنارآبزی منطقه حفاظت شده و پارک ملی دز در استان خوزستان در سال ۱۳۹۲بررسی شد. مطالعه حاضر در زمره اولین مطالعات انجام گرفته در منطقه محسوب می شود. ۳۳ گونه پرنده از ۶ راسته و ۱۳ تیره شناسایی شد. از این تعداد ۱۰ گونه آبزی و ۲۳ گونه کنارآبزی مشاهده بود.این تعداد گونه، ۶,۵ درصد از گونه ها، ۱۷,۵ درصد از تیره ها و ۲۱ درصداز راسته های شناسایی شده در ایران را در بر می گیرند. گونه های مشاهده شده در این مطالعه نسبت به فون پرندگان آبزی و کنارآبزی ایران ۲۱درصد از گونه ها و ۵۴درصد از تیره ها و ۸۵درصداز راسته ها را تشکیل می دهند. در منطقه مورد مطالعه ۹ گونه بومی، ۲۳ گونه مهاجر، ۳ گونه نیمه مهاجر و ۲ گونه مهاجرعبوری مشاهده شد. هم چنین ۱۵ گونه در تمام فصول و ۴ گونه تنها در یک فصل مشاهده شدند. مشاهده این تعداد از فون پرندگان ایران در منطقه مورد مطالعه نشان دهنده غنای گونه اینسبتاً بالای آن می باشد. در بهار ۲۶ آرایه، تابستان و زمستان ۲۵ آرایه و در پاییز ۲۱ آرایه دیده شد و بیش ترین تعداد قطعه پرنده در فصل زمستان و کم ترین تعداد در فصل تابستان در منطقه مورد مطالعه حضور داشتند. براساس نتایج،منطقه مورد مطالعه از شمار بالایی از گونه ها در طی چهار فصل حمایت می نماید. مشاهده سه گونه اردک مرمری، اردک بلوطی و باکلان گلوسیاه که گونه های کمیاب و در معرض خطر جهانی هستند و گونه هایی نظیر باکلان کوچک که جمعیت جهانی آن رو به کاهش است و دیگر گونه های مشاهده شده که در زمره گونه های شکار ممنوع می باشند، تاکید مجددی بر اهمیت این زیستگاه و قرارگیری این منطقه در مسیر مهاجرت پرندگان با اهمیت جهانی می باشد. از آنجایی که مطالعه حاضر مطالعه مقدماتی پیرامون فون پرندگان منطقه دز می باشد و با توجه به اینکه غنای گونه ها در چهار فصل تقریباً برابر بود، پیشنهاد می شود مطالعات تکمیلی جهت پایش پرندگان منطقه طی چهار فصل انجام گیرد.

واژگان کلیدی: پرندگان آبزی و کنارآبزی، پرندگان زمستان گذران، پارک ملی دز، Charadriiformes.

مقدمه

حفظ تنوع ژنتیکی گونه‌ها و استمرار و تداوم اکوسیستم ها که ضامن بقای محیط‌زیست می باشد، ایجاب می کند نسبت به شناسایی گونه ها، زیستگاه های آن‌ها و هم چنین نوسانات جمعیت گونه ها بر اساس روش های علمی اقدام شود (Mori *et al*., 2001). پرندگان از عناصر عمده اغلب اکوسیستم های دنیا به شمار می روند و دارای ارزش های زیبایی شناختی تفرجی، اقتصادی-اجتماعی و بسیاری از ارزش های اکولوژیکی دیگر هستند (عاشوری و همکاران، ۱۳۸۷، Elmberg *et al*, 1994) و از جمله منابع بین المللی و جهانی هستند که به جهت سهولت مطالعه، شاخص زیستی مناسبی برای بررسی وضعیت تغییرات زیست‌محیطی به شمار می روند (طبیعی و راستی، ۱۳۹۰؛ Guareschi *et al*., 2011). کشور ایران به لحاظ موقعیت و شرایط اقلیمی خاص

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-27]

خود همه‌ساله پذیرای گروه زیادی از پرندگان مهاجر است که از مناطق سردسیر شمالی به زیستگاه های تالابی و آبی ایران مهاجرت می نمایند (منصوری، ۱۳۸۷). استفاده و بهره برداری از اطلاعات سرشماری بلند مدت پرندگان پایه و اساس مطالعات آتی وضعیت تنوع زیستی یک منطقه را فراهم می آورد و این نتایج زمینه را برای تشریح وضعیت زیستگاهی منطقه، تأثیر عوامل طبیعی و انسان ساز بر تنوع زیستی گونه های موجود در منطقه را مهیا می سازد که همگی این مطالعات درنهایت منتج به پایداری منطقه و دستیابی به مدیریت پایدار منطقه خواهد شد.

ازاین‌رو با توجه به اهمیت استان خوزستان و منطقه حفاظت‌شده دز شهرستان دزفول به‌عنوان یکی از مهم ترین مناطق زیستگاهی در مسیر مهاجرت پرندگان در خاورمیانه، مطالعه حاضر جهت بررسی پرندگان آبزی و کنار آبزی و پی بردن به اهمیت و کیفیت منطقه در حفاظت از پرندگان و مدیریت کارآمد اکوسیستم در منطقه حفاظت‌شده و پارک ملی دز در استان خوزستان انجام گرفت. این منطقه به دلیل وجود رودخانه دز زیستگاه مناسبی برای پرندگان آبزی و به دلیل جنگل های جلگه ای و ارزشمند پده و گز محل زیست گونه های مهمی چون گوزن زرد ایرانی، رودک عسل خوار، لاک پشت فراتی می باشد. پوشش غالب منطقه را درختان پده تشکیل می دهد که به سمت مناطق جنوبی منطقه با افزایش میزان شوری خاک از تراکم درختان پده کاسته شده و بر پوشش درختچه ای گز افزوده می شود (اداره کل حفاظت محیط‌زیست استان خوزستان، ۱۳۹۳).

بر اساس منابع موجود و گزارش‌های علمی در دسترس پیش‌ازاین، پژوهشی مدون درزمینه شناسایی پرندگان آبزی و کنار آبزی مهاجر و بومی و تجزیه‌وتحلیل‌های آماری در منطقه موردمطالعه انجام نگرفته است. تنها مطالعه علمی مدون در دسترس مطالعه (حسینی موسوی و همکاران،۱۳۹۰) می باشد. ایشان طی مطالعات مقدماتی در منطقه حفاظت‌شده دزفول مهره داران این منطقه را بررسی نموده اند. در مطالعه ایشان ۶۵ گونه پرنده (خشکی زی و آبزی و کنار آبزی) از ۳۴ خانواده و ۱۱ راسته شناسایی شد.

مواد و روش ها

منطقه حفاظت‌شده و پارک ملی دز به‌عنوان یکی از مناطق چهارگانه تحت حفاظت سازمان حفاظت محیط‌زیست، در شمال غربی استان خوزستان در ۳۱ درجه و ۳۵ دقیقه تا ۳۲ درجه و ۱۵ دقیقه عرض شمالی و ۴۸ درجه و ۲ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۵۱ دقیقه طول شرقی قرارگرفته است. منطقه دز با وسعت حدود ۱۵۸۷۳ هکتار در دو سوی رودخانه دز به‌صورت نواری از جنگل های انبوه گز و پده قرارگرفته است. این منطقه تنها زیستگاه گونه در معرض خطر انقراض گوزن زرد ایرانی است. پارک ملی دز در قلب این منطقه و با مساحتی حدود ۵۲۴۰ هکتار قرارگرفته است. اقلیم منطقه آب‌وهوای گرم خصوصاً در فصل تابستان و اوایل پاییز بوده و اواخر زمستان و اوایل بهار از آب و هوایی معتدل برخوردار است (اداره کل حفاظت محیط‌زیست استان خوزستان، ۱۳۹۳).

برای مشاهده فون پرندگان آبزی و کنار آبزی در منطقه حفاظت‌شده دز ۴ ایستگاه که دارای پوشش درختی و درختچه ای و علفی می باشند به‌عنوان محل های مشاهده انتخاب شدند (شکل ۱).

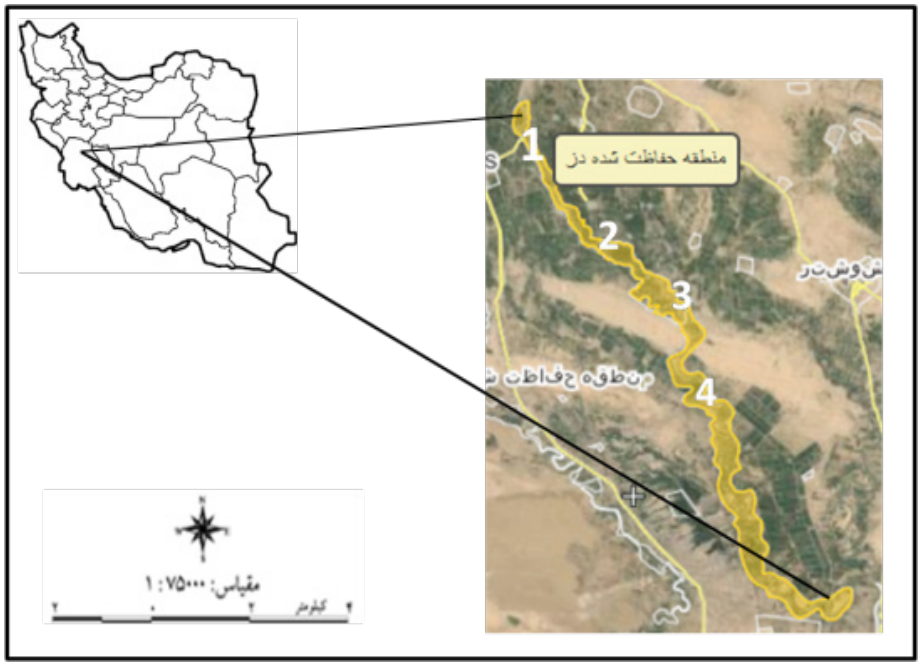

شکل ۱: ایستگاه های مشاهده پرندگان رودخانه دز در منطقه حفاظت‌شده دز شهرستان دزفول- خوزستان ۱۳۹۲.

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-27]

مشاهده پرندگان طی چهارفصل بهار ۱۳۹۲ لغایت زمستان ۱۳۹۲ انجام گرفت. جهت جمع آوری داده ها در هرماه به مدت ۴ روز (از تاریخ ۵ الی ۸ هرماه) مشاهده گونه ها با حرکت آهسته و کمین کردن نگارندگان مقاله در منطقه انجام گرفت. ساعت مشاهده پرندگان در فصول بهار و تابستان ۷ الی ۸ صبح و در پاییز و زمستان ۸ الی ۹ صبح (مطابق با ساعت رسمی کشور) بود. مشاهده مستقیم پرندگان با تلسکوپ کاوارسکی اتریشی ۸۰×۶۰ میلی متری و دوربین دوچشمی زایس ۴۰ ×۱۰ میلی متری انجام شد. بر اساس توصیه های سازمان بین المللی تالاب ها (WI)(Wetland International) شمارش پرندگان به صورت مستقیم (Total Count) صورت گرفت (بهروزی راد و همکاران،۱۳۸۱؛ Torres,1995). شناسایی پرندگان در عرصه بر اساس نوع پرواز، ویژگی های مورفولوژیک، اندازه جثه، رنگ آمیزی پروبال، نوع رفتار و حرکات، نحوه پرواز، صداهای خاص و با استفاده از راهنمای صحرایی پرندگان ایران (منصوری، ۱۳۸۷؛ Porter *et al.*,1996) انجام شد. اطلاعات حاصله از مشاهدات بر اساس نوع گونه شناسایی شده، وضعیت زیستگاهی و فصل مشاهده دسته بندی گردید.

نتایج

در مطالعه حاضر در بهار ۱۳۹۲ لغایت زمستان ۱۳۹۲، ۳۳ گونه پرنده از ۶ راسته و ۱۳ تیره شناسایی شد (جدول ۱) از این تعداد ۱۰ گونه آبزی و ۲۳ گونه کنار آبزی مشاهده شد.

جدول ۱: گونه های مشاهده شده در منطقه حفاظت شده دز خوزستان ۱۳۹۲.

ردیف	نام فارسی گونه	نام علمی گونه	زیستگاه	فصل مشاهده	وضعیت حفاظت**
		کشیم سانان Podicipediformes			
		تیره کشیمیان podicipedidae			
۱	کشیم کوچک	*Tachybatus roficollis*	آبزی	تمام فصول	LC
		پلیکان سانان Pelecaniformes			
		تیره باکلانیان phalacrocoracidae			
۲	باکلان کوچک	*Phalacrocorax pygmeus*	آبزی	تمام فصول	LC
۳	باکلان گلوسیاه	*Phalacrocorax nigrogularis*	آبزی	زمستان	Vu
		لک‌لک‌سانان Ciconiformes			
		تیره حواصیلیان Ardeidae			
۴	حواصیل ارغوانی	*Ardea purpurea*	کنار آبزی	بهار تابستان	LC
۵	بوتیمار	*Botaurus stellaris*	کنار آبزی	تمام فصول	LC
۶	حواصیل شب	*Nycticorax nycticorax*	کنار آبزی	تمام فصول	LC
۷	حواصیل زرد	*Ardeo laralloidae*	کنار آبزی	بهار تابستان	LC
۸	گاوچرانک	*Bubulcus ibis*	کنار آبزی	تمام فصول	LC
۹	اگرت کوچک	*Egretta garzetta*	کنار آبزی	تمام فصول	LC
۱۰	حواصیل خاکستری	*Ardea cinerea*	کنار آبزی	تمام فصول	LC
۱۱	حواصیل سفید بزرگ	*Ardea alba*	کنار آبزی	تمام فصول	LC
		تیره لک‌لکیان Ciconidae			
۱۲	لک‌لک سفید	*Ciconia ciconia*	کنار آبزی	تمام فصول	LC
۱۳	لک‌لک سیاه	*Ciconia nigra*	کنار آبزی	بهار	LC
		غازسانان Anseriformes			
		تیره غازیان Anserinae			
		اردک‌های روی آبچر Surface feeding ducks			

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-27]

۱۴	اردک اردهای	*Anas streprea*	آبزی	بهار	LC
۱۵	اردک سرسبز	*Anas platyrhynchos*	آبزی	بهار پاییز زمستان	LC
۱۶	اردک مرمری	*Marmaronetta angustirostris*	آبزی	بهار زمستان	VU
۱۷	خوتکا	*Anas crecca*	آبزی	تابستان	LC
		اردکهای غواص Diving Ducks			
۱۸	اردک بلوطی	*Aythya nyroca*	آبزی	پاییز زمستان	NT
		راسته درناسانان Gruiformes			
		تیره درناییان Gruidae			
۱۹	درنای معمولی	Grus grus	کنار آبزی	پاییز زمستان	LC
		تیره یلوهیان Rallidae			
۲۰	چنگر اوراسیایی	Fulica atra	کنار آبزی	تمام فصول	LC
۲۱	چنگر نوک سرخ	*Gallinula chloropus*	کنار آبزی	بهار تابستان زمستان	LC
		راسته آبچلیک سانان Charadriiformes			
		تیره چاخ لقیانBurhinidae			
۲۲	چاخ لق	*Burhinus oedicnemus*	کنار آبزی	بهار تابستان زمستان	LC
۲۳	چوبپا	*Himantopus himantopus*	کنار آبزی	تمام فصول	LC
		تیره گلاریولیانGlareolidae			
۲۴	گلاریولبال سرخ	*Glareo lapratincola*	کنار آبزی	بهار تابستان	LC
۲۵	گلاریول بالسیاه	*Glareo lanordmanni*	کنار آبزی	تمام فصول	LC
		تیره سلیمیانCharadriidae			
۲۶	خروس کولی	*Vanellus vanellus*	کنار آبزی	تابستان پاییز زمستان	LC
۲۷	خروس کولی دمسفید	*Vanellus leucurus*	کنار آبزی	بهار تابستان	LC
۲۸	سلیم کوچک	*Charadrius alexandrinus*	کنار آبزی	بهار تابستان	LC
۲۹	دیدومک	*Hoplopterus indicus*	کنار آبزی	تمام فصول	LC
		تیره آبچلیکیان Scolopacidae			
۳۰	آبچلیک معمولی	*Rringa stagnatilis*	کنار آبزی	تمام فصول	LC
۳۱	آبچلیک پا سرخ	*Tringa totanus*	کنار آبزی	پاییز زمستان	LC
		تیره کاکاییان Laridae			
۳۲	کاکایی نقرهای	*Larus argentatus*	آبزی	تمام فصول	LC
۳۳	کاکایی سرسیاه	*Larus ridibubdus*	آبزی	بهار پاییز زمستان	LC

**(Vulnerable)VU: گونههای در شرف آسیب (Near Threatened) NT: در آستانه تهدید

(Least Concern)LC: با نگرانی و حساسیت کمتر- فهرست سرخ IUCN ۲۰۱۴

راسته آبچلیک سانان (Charadriiformes) با بیش ترین تعداد تیره (۶ تیره) و بیش ترین تعداد گونه (۱۲ گونه) متنوع ترین راسته شناسایی‌شده در منطقه بود و هم چنین راسته کشیم سانان (Podicipediformes) با یک تیره و یک گونه کم تنوع ترین راسته شناسایی‌شده در منطقه بود. تیره حواصیلیان (Ardeidae) با ۸ گونه و تیره های غازیان (Anserinae) و سلیمیان (Charadriidae) هر یک با ۴ گونه متنوع ترین تیره های مشاهده‌شده در منطقه موردمطالعه بودند (جدول ۲).

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-27]

جدول ۲: راسته های پرندگان مشاهده‌شده منطقه حفاظت‌شده دز-خوزستان ۱۳۹۲.

ردیف	نام راسته	نام علمی راسته	تعداد تیره مشاهده‌شده	تعداد گونه مشاهده‌شده
۱	کشیم سانان	Podicipediformes	۱	۱
۲	پلیکان سانان	Pelecaniformes	۱	۲
۳	لک لک سانان	Ciconiformes	۲	۱۰
۴	غازسانان	Anseriformes	۱	۵
۵	راسته درناسانان	Gruiformes	۲	۳
۶	راسته آبچلیک سانان	Charadriiformes	۶	۱۲
	جمع		۱۳	۳۳

از تعداد گونه های مشاهده‌شده ۹ گونه بومی، ۲۴ گونه مهاجر و نیمه مهاجر و مهاجر عبوری بود (جدول ۲). بر اساس داده های حضور گونه و ثبت زمان مشاهده گونه در منطقه موردمطالعه، ۱۵ گونه در تمام فصول و ۴ گونه تنها در یک‌فصل مشاهده شدند. در فصل بهار ۲۶ آرایه، تابستان و زمستان ۲۵ آرایه و در پاییز ۲۱ آرایه دیده شد (جدول ۱). از گونه های حفاظت‌شده و تحت حمایت جهانی سه گونه اردک مرمری در فصول بهار و زمستان و اردک بلوطی در پاییز و زمستان و باکلان گلوسیاه در فصل زمستان در منطقه مشاهده شدند (جدول ۱). در شکل‌های ۲ و ۳ و ۴ و ۵ تصاویری از فراوان ترین گونه‌های مشاهده در منطقه موردمطالعه ارائه‌شده است (شکل‌های ۲ و ۳ و ۴ و ۵).

شکل ۲: لک‌لک سفید (*Ciconia ciconia*) در منطقه حفاظت‌شده دز ۱۳۹۲.

شکل ۳: گاوچرانگ (*Bubulcus ibis*) در منطقه حفاظت‌شده دز ۱۳۹۲.

شکل ۴: اردک کله‌سبز (*Anas platyrhynchos*) درمنطقه حفاظت‌شده دز ۱۳۹۲.

شکل ۵: چوب‌پا (*Himantopus himantopus*) در منطقه حفاظت‌شده دز ۱۳۹۲.

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-27]

بیشترین تعداد قطعه پرنده در فصل زمستان و کمترین تعداد در فصل تابستان در منطقه موردمطالعه حضور داشتند (شکل ۶).

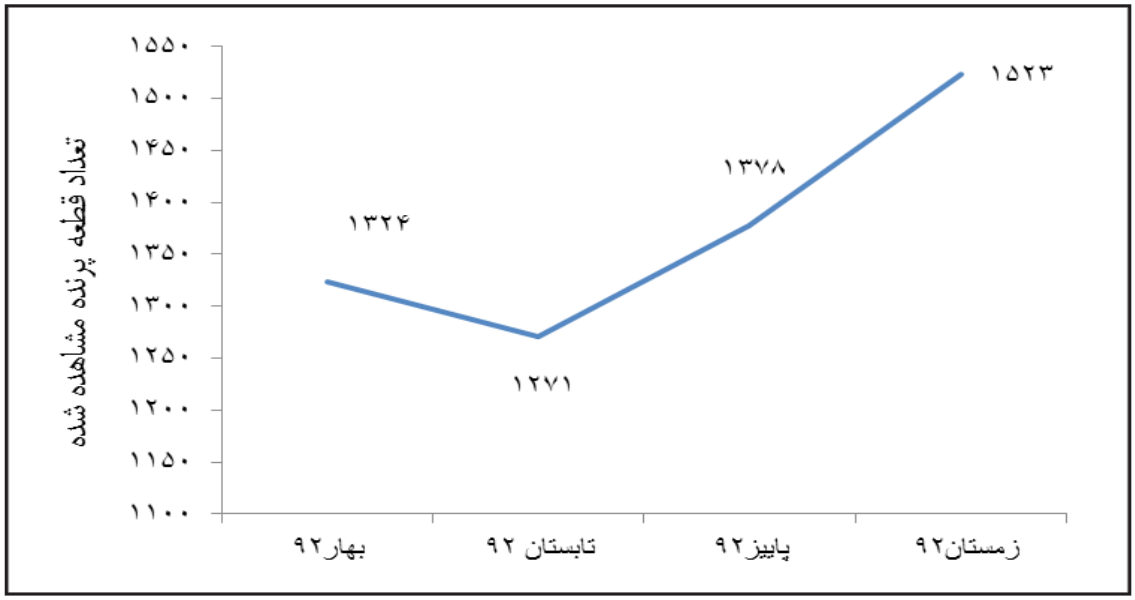

شکل ۶: تعداد قطعه پرنده مشاهده‌شده طی چهارفصل منطقه حفاظت‌شده دز. خوزستان ۱۳۹۲.

بر اساس داده های فراوانی تعداد قطعات پرنده شمارش‌شده در منطقه موردمطالعه در هر تیره و هر راسته در طی چهارفصل سال در شکل‌های ۷ و ۸ و ۹ آمده است.

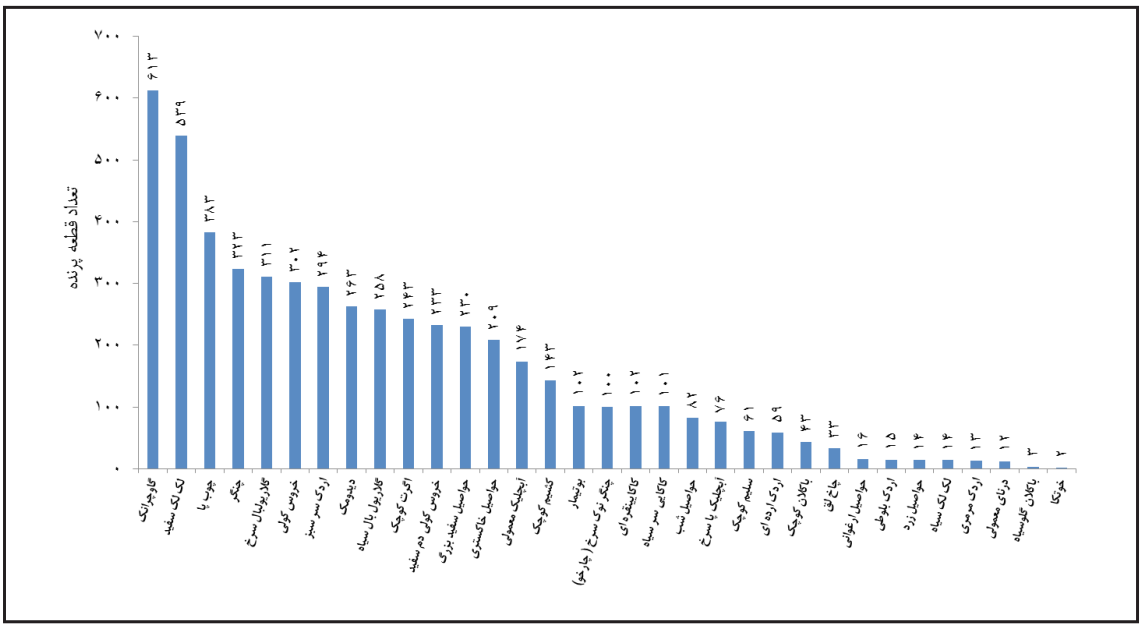

شکل ۷: تعداد قطعات مشاهده از هر یک از گونه منطقه حفاظت‌شده دز- خوزستان ۱۳۹۲.

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-27]

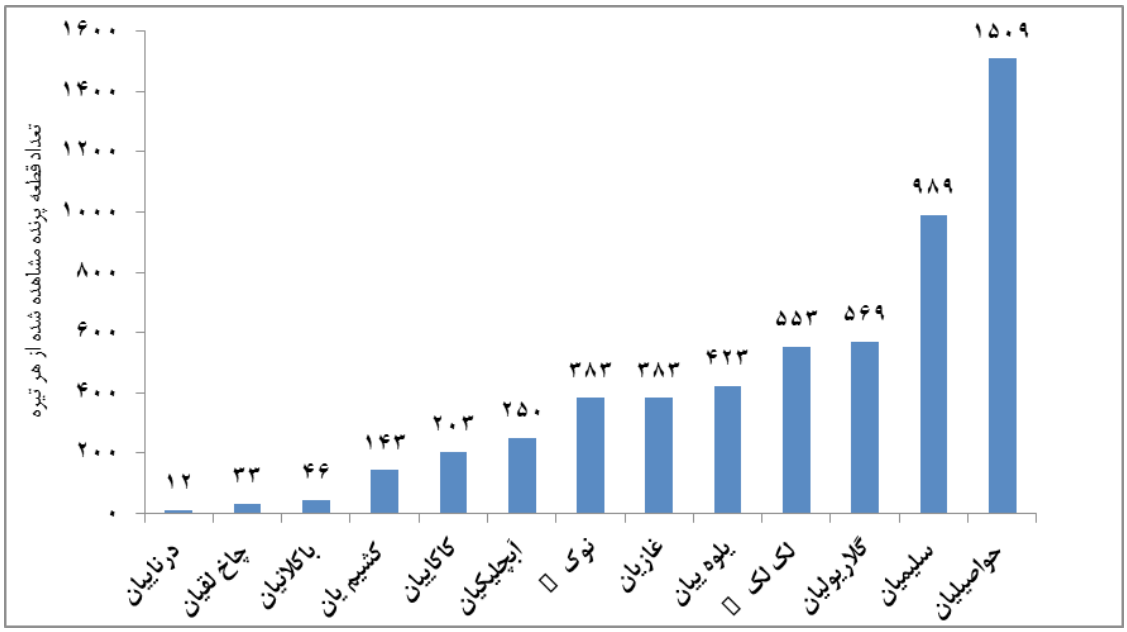

شکل ۸: تعداد قطعات مشاهده‌شده در هر یک از تیره‌ها در منطقه حفاظت‌شده دز خوزستان ۱۳۹۲.

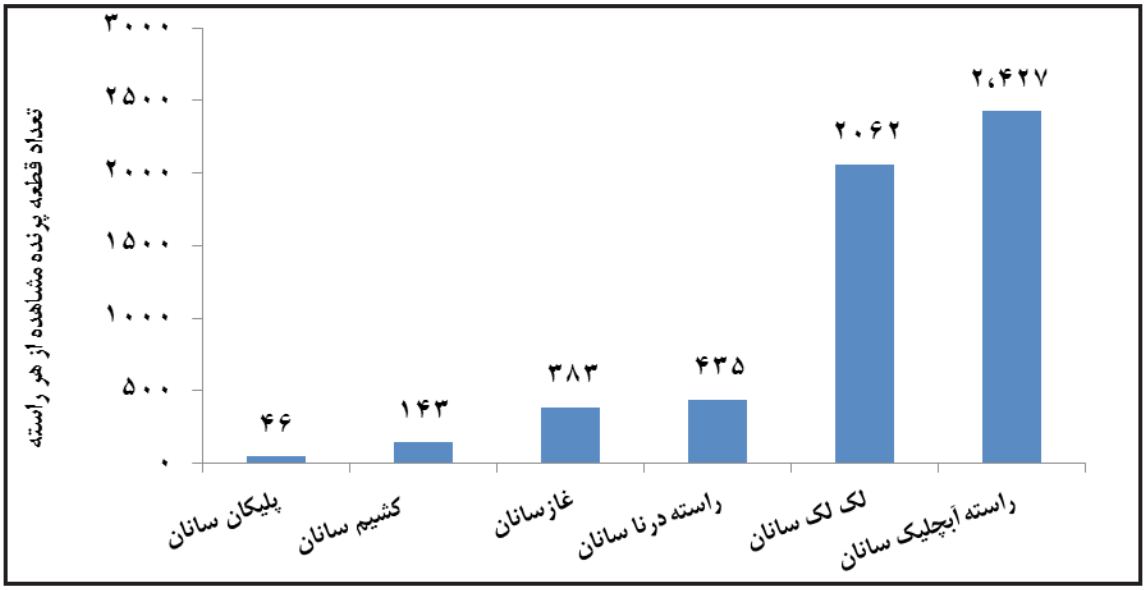

شکل ۹: تعداد قطعات مشاهده در هر راسته در منطقه حفاظت‌شده دز خوزستان ۱۳۹۲.

در جداول ۳ و ۴ وفور نسبی قطعات پرندگان مشاهده‌شده در هر راسته و هر تیره به تفکیک فصل ارائه‌شده است.

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-27]

جدول ۳: وفور نسبی پرندگان در هر راسته به تفکیک فصل مشاهده در منطقه حفاظت‌شده دز خوزستان ۱۳۹۲.

فصل	نام راسته واجد بیش ترین وفور نسبی	تعداد قطعه مشاهده‌شده	نام راسته واجد کم ترین وفور نسبی	تعداد قطعه مشاهده‌شده
بهار	آبچلیک سانان	۷۴۷	پلیکان سانان	۱۳
تابستان	آبچلیک سانان	۷۲۱	غازسانان	۲
پاییز	لک لک سانان	۷۰۰	پلیکان سانان	۵
زمستان	لک لک سانان	۵۸۳	پلیکان سانان	۱۸

جدول ۴: وفور نسبی پرندگان در هر تیره به تفکیک فصل مشاهده در منطقه حفاظت‌شده دز خوزستان ۱۳۹۲.

فصل	نام تیره واجد بیش ترین وفور نسبی	تعداد قطعه مشاهده‌شده	نام تیره واجد کم ترین وفور نسبی	تعداد قطعه مشاهده‌شده
بهار	سلیمیان	۲۸۴	چاخ لقیان	۸
تابستان	حواصیلیان	۴۰۰	غازیان	۲
پاییز	حواصیلیان	۴۲۰	درناییان	۳
زمستان	حواصیلیان	۴۸۷	چاخ لقیان	۸

بحث و نتیجه گیری

در مطالعه حاضر ۳۳ گونه پرنده از ۶ راسته و ۱۳ تیره شناسایی شد. این تعداد گونه ۶٫۵ درصد از گونه ها، ۱۷/۵ درصد از تیره ها و ۲۱ درصد از راسته های شناسایی‌شده در ایران را در برمی‌گیرند. تعداد کل پرندگان آبزی و کنار آبزی در ایران ۱۵۷ گونه می باشد که در ۲۴ خانواده و ۷ راسته قرار می گیرند (Scott and Adhami, 2006). لذا گونه های مشاهده‌شده در این مطالعه نسبت به فون پرندگان آبزی و کنار آبزی ایران ۲۱ درصد از گونه ها و ۵۴ درصد از تیره ها و ۸۵ درصد از راسته ها را تشکیل می دهند. اگر غنای گونه ای را در ساده ترین مفهوم آن برابر تعداد گونه های مشاهده‌شده در یک منطقه بدانیم، مشاهده این تعداد از فون پرندگان ایران در منطقه موردمطالعه نشان‌دهنده غنای گونه ای نسبتاً بالای آن می باشد. علت این امر را باید در کیفیت و شرایط زیستگاهی دانست وجود رودخانه دز با انواع ماهیان، دوزیستان و سخت پوستان متنوع، شرایط زیستی و غذایی مناسبی را برای این راسته از پرندگان فراهم نموده است. نیزارها و علفزارهای فراوان حاشیه رودخانه نیز محل امن و مناسبی برای آشیانه سازی، استتار و تولیدمثل این دسته از پرندگان محسوب می‌شود.

حسینی موسوی و همکاران (۱۳۹۰)، در منطقه حفاظت‌شده دز ۵ راسته، ۱۲ تیره و ۲۴ گونه آبزی و کنار آبزی را شناسایی نمودند. نظر به غنای بیشتر گونه های آبزی و کنار آبزی مشاهده‌شده در مطالعه حاضر، ضمن تأکید بر اهمیت زیستگاهی منطقه، لزوم مطالعات بیشتر و پایش مستمر گونه ها مورد تأکید قرار می گیرد.

ایران دارای بیش از ۱۰۵ زیستگاه مهم برای پرندگان است که بیش از ۵۰۰ گونه را در خود جای‌داده‌اند که از این میزان ۶۸ درصد، گونه های مهاجر هستند و لزوم توجه به این بخش عظیم از تنوع زیستی کشور بدیهی است (حسینی موسوی و همکاران، ۱۳۹۱). در منطقه موردمطالعه ۹ گونه بومی، ۲۳ گونه مهاجر، ۳ گونه نیمه مهاجر و ۲ گونه مهاجر عبوری مشاهده شد. هم چنین ۱۵ گونه در تمام فصول و ۴ گونه تنها در یک‌فصل مشاهده شدند. بر این اساس منطقه موردمطالعه از شمار بالایی از گونه ها در طی چهارفصل حمایت می نماید. عامل امنیت برای پرندگان آبزی بسیار مهم است و یکی از عواملی که می تواند بر روی این عامل اثر بگذارد پوشش گیاهی منطقه است. (Hattori and Mae, 2001). تنوع خرد زیستگاه ها و وجود پوشش گیاهی در منطقه موردمطالعه سبب جلب پرندگان در طی چهارفصل در منطقه شده است. مهم ترین عامل اختلاف در تعداد و جمعیت گونه های پرندگان آبزی و کنار آبزی عامل امنیت، شکار و صید، محدودیت های زیستگاهی و پوشش گیاهی می باشد (Zanganeh, 2002). در مطالعات مشابه انجام‌گرفته در دیگر نقاط استان خوزستان تعداد و فراوانی گونه های پرندگان آبزی و کنار آبزی مشاهده‌شده در فصل زمستان به‌صورت چشم گیری از دیگر فصول علی الخصوص فصل تابستان بیش تر می باشد (حسینی موسوی و همکاران، ۱۳۹۱ و بهروزی راد و همکاران، ۱۳۹۰ و امیری باغبادرانی و همکاران،۱۳۹۰ و امیری باغبادرانی و عباسی، ۱۳۸۹ و نبوی و همکاران، ۱۳۸۴ و بهروزی راد و همکاران،۱۳۸۷). بااین‌حال در مطالعه

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-27]

حاضر در بهار ۲۶ آرایه، تابستان و زمستان ۲۵ آرایه و در پاییز ۲۱ آرایه دیده شد و بیش‌ترین تعداد قطعه پرنده در فصل زمستان و کم‌ترین تعداد در فصل تابستان در منطقه موردمطالعه حضور داشتند. علت این امر احتمالاً تفاوت دمایی و نوسانات دمایی کم‌تر، طی فصول مختلف سال در منطقه موردمطالعه می باشد؛ ازاین‌رو نیاز به مطالعات تکمیلی در این زمینه می باشد.

حضور فراوان گونه گاوچرانک در منطقه دز به دلیل وجود دام های اهلی سنگینی چون گاومیش و گاو در مجاورت منطقه است. زندگی روستاییان حاشیه منطقه دز مبتنی بر دامداری است و ازآنجایی‌که گاوچرانک از حشرات، انگل ها و کنه های روی بدن دام های اهلی مانند گاو، اسب و گاومیش تغذیه می کند طبیعتاً بیش‌ترین حضور گونه را در منطقه به خود اختصاص می دهد. رودخانه دز به دلیل داشتن شرایط مناسب تغذیه ای و زیستی بهترین زیستگاه برای گونه های بزرگ آبزی و کنار آبزی مانند راسته آبچلیک سانان و لک لک سانان محسوب می شود و در غیاب دشمن طبیعی و شکارچی، این گونه ها حضور چشم گیری در منطقه دارند.

از پرندگان در شرف تهدید به انقراض جهانی ثبت‌شده در فهرست سرخ IUCN در سال ۲۰۱۴ مشاهده سه گونه اردک مرمری (*Marmaronetta angustirostris*)، باکلان گلوسیاه (*Phalacrocorax nigrogularis*) و اردک بلوطی (*Aythya nyroca*) و که گونه های کمیاب و در معرض خطر جهانی هستند (IUCN, 2014) و گونه هایی نظیر باکلان کوچک که جمعیت جهانی آن رو به کاهش است و دیگر گونه های مشاهده‌شده که در زمره گونه های شکارممنوع می باشند، تأکید مجددی بر اهمیت این زیستگاه و قرارگیری این منطقه در مسیر مهاجرت پرندگان بااهمیت جهانی می باشد. از عوامل کاهش غنای غازسانان و کشیم سانان در منطقه موردمطالعه کمبود امنیت باشد و این در مطالعات دیگر نیز تأکید شده است (حسینی موسوی و همکاران،۱۳۹۰). ورود گردشگران و بازدیدکنندگان به محدوده منطقه حفاظت‌شده و جداسازی زیستگاه توسط راه های دسترسی همانند جاده آسفالته هفت‌تپه- شوشتر عوامل مهم کاهش امنیت زیستگاه و کاهش پوشش گیاهی، خشک‌سالی و ورود آلودگی های صنعتی و بیمارستانی به رودخانه دز از عوامل کاهش مطلوبیت زیستگاه برای این گونه ها محسوب می شود (اداره کل حفاظت محیط‌زیست استان خوزستان، ۹۳).

با توجه به اهمیتی که کنوانسیون رامسر برای حفاظت از یک شبکه بین المللی از تالاب ها و اکوسیستم های آبی و زیستگاه هایی که از پرندگان حمایت می کنند قائل است و تأکیدی که بر تجزیه‌وتحلیل یکپارچه از جوامع بیولوژیک مختلف در این اکوسیستم ها دارد (Guareschi *et al*., 2011) پیشنهاد می شود تنوع گونه‌ها و نوسانات جمعیتی پرندگان آبزی و کنار آبزی در سال های مختلف در منطقه حفاظت‌شده دز خوزستان در راستای ارائه گزارش‌های مستند علمی و دستیابی به سیاست های حفاظتی بهینه انجام گیرد.

منابع

اداره کل حفاظت محیط‌زیست استان خوزستان، ۱۳۹۳. گزارش سالیانه وضعیت و مدیریت منطقه حفاظت‌شده و پارک ملی دز شهرستان دزفول.

امیری باغبادرانی، ف. و عباسی، س.، ۱۳۸۹. ارزیابی تنوع گونه های پرندگان آبزی و کنار آبزی رودخانه کارون در محدوده شهر اهواز،پنجمین همایش ملی زمین‌شناسی و محیط زیست. تهران اسلامشهر. دانشگاه آزاد اسلامی اسلام شهر.

امیری باغبادرانی، ف.، عباسی، س.، روشنی، س.، سپید نامه، ز. و ضیایی، م.، ۱۳۹۰. تنوع گونه های پرندگان آبزی و کنار آبزی تالاب های شمال خوزستان، همایش ملی جنگل های زاگرس مرکزی، لرستان. جهاد دانشگاهی لرستان. آذرماه ۱۳۹۰.

بهروزی راد، ب.، ریاحی بختیاری، ع. و خالقی زاده رستمی، ا.، ۱۳۸۱. بررسی تغییرات ماهیانه تنوع و تراکم پرندگان آبزی و کنار آبزی، به‌منظور مدیریت تالاب های بین المللی سلکه و سیاه کشیم، مجله محیط‌شناسی، شماره ۳۳: صفحات ۶۵-۵۶.

بهروزی راد، ب.، نبوی، س. م. ب. و نصیرویس،پ.، ۱۳۸۷. تعیین تراکم و تنوع گونه ای پرندگان آبزی و کنار آبزی تالاب بامدژ در استان خوزستان در فصول زمستان و بهار ۱۳۸۷، اولین همایش ملی تالاب‌های ایران. دانشگاه آزاد اسلامی اهواز.

بهروزی راد، ب.، راسخ، ع. ر.، اشراقیان، ن.، مولا، س.م. و امینی، ا.،۱۳۹۰. بررسی روند تغییرات ماهانه تنوع و تراکم و جمعیت پرندگان آبزی تالاب هورالعظیم، علوم و تکنولوژی محیط‌زیست، دوره سیزدهم، شماره سه، پاییز ۱۳۹۰: صفحات ۳۴-۲۵.

حسینی موسوی، س. م.، همامی، م. ر. و کریم پور، ر.، ۱۳۹۰. مطالعه مقدماتی مهره داران منطقه دز در استان خوزستان در ساعات روز، فصلنامه زیست‌شناسی جانوری، سال چهارم، شماره اول، پاییز ۹۰ دانشگاه آزاد اسلامی واحد دامغان: صفحات ۱۶-۹.

حسینی موسوی، س. م.، امینی، ا. و صادق صبا، م.،۱۳۹۱. روند تغییر شاخص‌های تنوع و تراکم پرندگان آبزی و کنار آبزی زمستان گذران تالاب‌های هورالعظیم و شادگان، فصلنامه علمی پژوهشی اکوبیولوژی تالاب، سال سوم شماره ۱۲.

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-27]

طبیعی، ا. و راستی، ع.، ۱۳۹۰. بررسی تنوع زیستی پرندگان آبزی و کنارآبچر زمستان گذران خور خارگی استان هرمزگان، مجله اکوبیولوژی تالاب، سال دوم، شماره هفتم: صفحات ۴۵-۳۵.

عاشوری، ع.، ۱۳۹۲. بررسی تنوع و تراکم پرندگان آبزی تالاب بین المللی کولاب کیاشهر و دهانه سفیدرود به‌منظور مقایسه با معیارهای کنوانسیون رامسر، فصلنامه علمی پژوهشی اکوبیولوژی تالاب، سال پنجم شماره ۱۵: صفحات ۶۲-۵۳.

منصوری،ج.، ۱۳۸۷. راهنمای صحرایی پرندگان ایران، تهران، چاپ اول، انتشارات کتاب فرزانه، تهران.۵۱۳ ص.

نبوی، س. م. ب.، بهروزی راد، ب. و یوسفیان، س.، ۱۳۸۴. تعیین تراکم، پراکنش و تنوع گونه ای پرندگان آبزی تالاب شادگان، محیط شناسی، زمستان ۱۳۸۴ ، دوره ۳۱ شماره ۳۸ : صفحات ۱۱۶-۱۰۹.

Elembergi, P. N., Poeysae, H. and Sjoeberg, K., 1994. Relationship between species number, lake size and resource diversity in assemblages of breeding water. J. Biol. 21: 75–84.

Guareschi, S., Abellán, P., Laini, A., Green, A. J., Sánchez-Zapata, J. A., Velasco, J. and Millán, A., 2011. Cross-taxon congruence in wetlands: Assessing the value of water birds as surrogates of macro invertebrate biodiversity in Mediterranean Ramsar sites. Ecological Indicators. 49: 204–215.

Hattori, A. and Mae, S., 2001. Habitat use and diversity of water birds in a coastal lagoon around Lake Biwa. Journal of Ecological .Research. 16: 543-553 .

http://www.iucnredlist.org/2014

Mori, Y. N., Sodhi, S., Kawanishi, S. and Amagishi, S. Y., 2001. The effect of human disturbance and flock composition on the flight distances of water Flow species. J. Ethol. 19: 115–119.

Porter, R. F., Christensen, S. and Schiermacker-Hansen, P., 1996. A field guide to the birds of the Middle East. T and AD Poyser, London.

Scott, D. A. and Adhami, A., 2006. An updated checklist of the birds of Iran. Podoces 1: 1-16.

Torres, R., 1995. Waterfowl community structure of lagunsanto Domingo (Cordoba) during an annual cycle . Rev. ASOC.SCI.hitor .st.Tome. 26(1): 33-40 .

Zanganeh, M. K., 2002. Survey of food effects on population dynamic of birds in Bamdej wetland in wet seasons. MSc thesis, Environmental Science, Islamic Azad University, Ahwaz Branch. Iran .

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-27]